

فهرست

فصل یکم، کلیات

۷

درس یکم: مبانی تحلیل من
درس دوم: سازه‌ها و عوامل تأثیرگذار شعر فارسی
درس سوم: واج‌آرایی، واژه‌آرایی
آزمون دوره‌ای فصل یکم

فصل دوم، تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی

۳۵

درس چهارم: تاریخ ادبیات پیش از اسلام و قرن‌های اولیهٔ هجری
درس پنجم: هماهنگی پاره‌های کلام
درس ششم: سجع و انواع آن
آزمون دوره‌ای فصل دوم
نمونه‌آزمون نیم‌سال اول

فصل سوم، موسیقی شعر

۶۵

درس هفتم: سبک و سبک‌شناسی (سبک خراسانی)
درس هشتم: وزن شعر فارسی
درس نهم: موازنه و ترصیع
آزمون دوره‌ای فصل سوم

فصل چهارم، زیبایی‌شناسی (بدیع لفظی)

۸۴

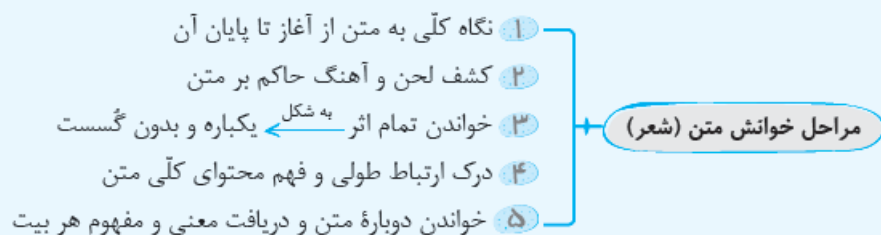
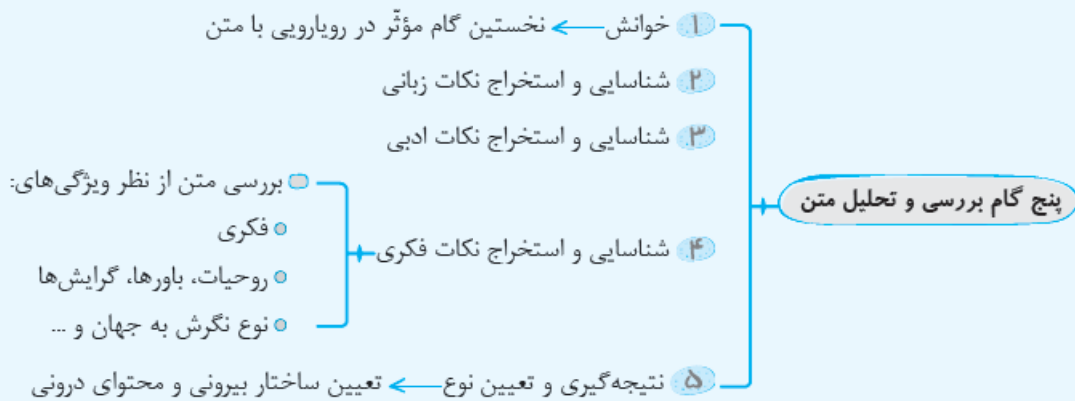
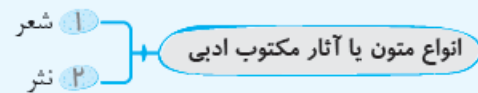
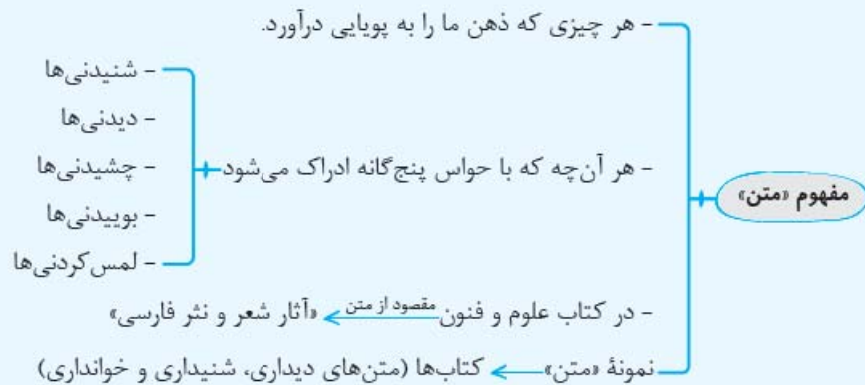
درس دهم: زبان و ادبیات فارسی در سده‌های پنجم و ششم و ویژگی‌های سبکی آن
درس یازدهم: قافیه
درس دوازدهم: جناس و انواع آن
آزمون دوره‌ای فصل چهارم
نمونه‌آزمون نیم‌سال دوم

قصایکہ

گناہات

درس یکم مبانی تحلیل متن

دربارهٔ لحن اثر

- لحن خوانندهٔ اثر باید طوری باشد که میل و رغبت شنونده را به شنیدن ادامهٔ آن برانگیزاند و شوقی همراه با انتظار در ذهن و روح پدید آورد.
 - خواندن این‌گونه متن‌ها با آهنگ نرم و کشش آوایی همراه است.
 - با چه لحنی، متن‌های روایی و داستانی را بخوانیم؟

- رعایت نشانه‌های نگارش درون‌متنی؛ رعایت مکث و درنگ به موقع ← کمک به درک عمیق‌تر متن
 - برجسته‌سازی واژه‌ها و جمله‌های مهم ← با هدف استخراج نکات مهم
 - یادداشت‌برداری از نکات برجسته و مهم متن
 - نکات مهم در خوانش متن منثور (نثر)

- شعرهای میهنی، برای بیان حس غرور، عظمت و افتخار ملی سروده می‌شود. این‌گونه متن‌ها باید با حفظ استواری کلام و تأکید بر واژگان کلیدی متن، مثل «وطن، آزادی و ...» خوانده شود.
 - برای خوانش این متون، باید لحن مناسب و آهنگ حماسی را به کار گرفت.
 - با چه لحنی، شعرهای میهنی و وطنی را بخوانیم؟

- باید خود را در حال و موقعیت حزن‌انگیز متن قرار دهیم.
 - با سوز و اندوه شاعر، خود را همراه و همدل کنیم.
 - لحنی سوگوارانه را برگزینیم.
 - با چه لحنی، مرثیه و اشعار را بخوانیم؟

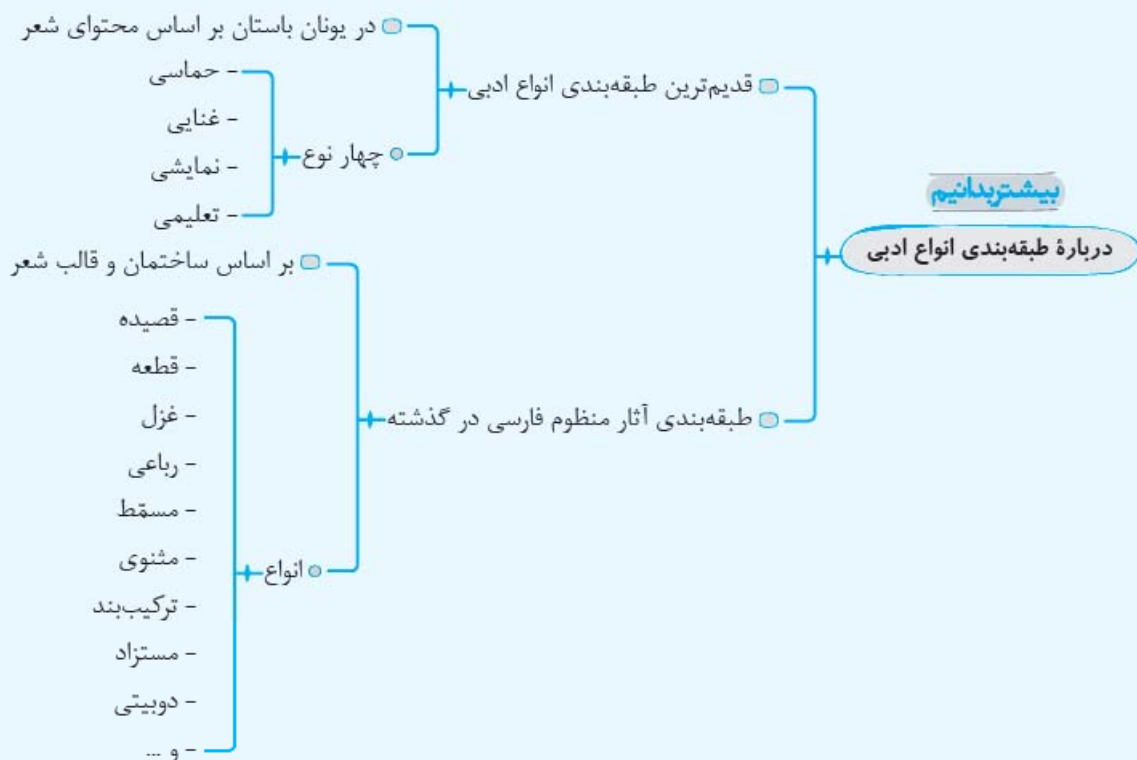
- به لحن و فضای آهنگین هر بخش از شعر توجه نماییم.
 - لحن‌ها را با هم ترکیب کنیم.
 - آهنگ کلی شعر را از آغاز تا پایان حفظ کنیم.
 - لحن اصلی و حاکم بر شعر را شناسایی کنیم.
 - هنگام خوانش اشعاری که حال و هوای متنوع دارند، چه روشی انتخاب کنیم؟

- با حالت خضوع و خشوع در برابر خداوند متعال شروع به خواندن نماییم.
 - خوانش خود را با احساس لطیف و عاطفهٔ عمیق همراه کنیم.
 - با چه لحنی، تحمیدیه (حمد و ستایش) را بخوانیم؟

- خوانش ما باید با شور و شوق همراه باشد.
 - با انتخاب لحن مناسب در ادای کلمات و جمله‌ها، احساس و عاطفهٔ حاکم بر شعر را به شنونده منتقل کنیم.
 - به نوع جمله‌ها (خبری، پرسشی، تعجبی، عاطفی) توجه نماییم.
 - با چه لحنی، اشعار طرب‌انگیز و عاشقانه را بخوانیم؟

مرحله مهم پس از تعیین متن در سه قلمرو زبانی، ادبی و فکری

طبقه‌بندی اثر، برحسب غلبه موضوع و محتوا و از نظر انواع ادبی (حماسی، غنایی، تعلیمی، نمایشی و ...)

خودآزمایی

پرسش‌های دوگزینه‌ای

- ۱ هر چیزی که ذهن ما را به پویایی درآورد، ... است.
 - ۱ متن
 - ۲ نوشته
- ۲ نخستین گام مؤثر در رویارویی با متون کدام است؟
 - ۱ توجه به معانی واژگان
 - ۲ خوانش درست متن
- ۳ برای درک ارتباط طولی و فهم محتوای یک سروده، کدام روش مناسب است؟
 - ۱ تمام اثر، یکباره و بی‌گسست خوانده شود.
 - ۲ متن، به چند بخش تقسیم شود و پس از خوانش هر بخش، به محتوای آن توجه شود.
- ۴ منظور از روش «چشم‌خوانی» چیست؟
 - ۱ بی‌صدا خواندن سطرهای متن و حدس‌زدن ادامه آن
 - ۲ گذردادن چشم با سرعت از میان سطرها و صفحات

کامل کنید

- ۵ یکی از آسان‌ترین و کاربردی‌ترین شیوه‌های تحلیل متن، بررسی در سه قلمرو _____، _____ و _____ است.
- ۶ با توجه به قلمرو «_____» می‌توان «کنایه» موجود در بیت زیر را بررسی کرد.
«حافظ از باد خزان در چمن دهر مرنج فکر معقول بفرما گل بی‌خار کجاست؟»
- ۷ در عبارت زیر، کلمات _____، _____ و _____ نشانه کاربرد کهن واژگان است.
«از پیش آشتر مست بگریخت و به ضرورت دست در دو شاخ زد.»
- ۸ معادل امروزی کلمات مشخص‌شده عبارت زیر، به ترتیب _____ و _____ است.
«پیش خویش، زنبورخانه‌ای و قدری شهد یافت.»

درست و نادرست

- ۹ طبقه‌بندی انواع ادبی، در یونان باستان، مبتنی بر نثر بود و جنبه ظاهری داشت.
- ۱۰ صفحه‌خوانی و نگاه کلی کردن به نمای اثر، اولین گام و تعیین نوع ادبی، آخرین گام برای تحلیل یک متن است.
- ۱۱ در جمله «خلاص خود را طریقی می‌جست»، کلمه «را» نشانه مفعول است.
- ۱۲ جدانویسی نشانه منفی‌ساز فعل (ن) در عبارت زیر، در دستور کهن و تاریخی بررسی می‌شود.
«و نه اندیشید که پای او بر سر چهار مار است.»

پرسش‌های تشریحی

- ۱۳ شعر زیر را بخوانید و به سؤالات پاسخ دهید.
- تا چند چو یخ فسرده‌بودن در آب، چو موش مرده بودن
گردن چه نهی به هر قفایی راضی چه شوی به هر جفایی
چون شیر به خود سپه‌شکن باش فرزند خصال خویشتن باش **«نظامی»**
- ۱۴ در انتخاب لحن و خوانش دقیق این شعر، به چه نکاتی باید توجه داشت؟

ب با توجه به محتوا، گونه ادبی شعر را مشخص کنید.

۱۴ بیت‌های زیر را بخوانید: سپس هر نمودار را کامل کنید.

«هر که زین گلشن لبی خندان تر از گل بایدهش خاطری فارغ ز عالم چون تو گل بایدهش
 هر که می‌خواهد که از سنجیده‌گفتاران شود بر زبان، بند گرانی از تأمل بایدهش
 صبر بر جور فلک کن تا برآیی روسفید دانه چون در آسیا افتد تحقل بایدهش
 قطره‌آبی که دارد در نظر گوهرشدن از کنار ابر، تا دریا تنزل بایدهش» «صائب تبریزی»

۱ نقش دستوری ضمیر «ش» ← «
 ۲ «مفعول» در بیت پایانی ← «
 الف قلمرو زبانی

کاربرد مثل نمونه ← «
 کنایه ۲ نمونه
 تشخیص نمونه ← «
 ب قلمرو ادبی

پیام بیت سوم: «
 مفهوم کلی مصراع آخر: «
 ب قلمرو فکری

۱۵ با توجه به سروده زیر، جدول‌ها را کامل کنید.

به دام افتاد روباهی سحرگاه
 که گر صیاد بیند هم‌چنینم
 پس آن‌گه، مُرده کرد او خویشتن را
 چو صیاد آمد، او را مرده پنداشت
 ز بُن بُبرید حالی گوش او لیک
 به دل، روباه گفت: ترک غم گیر
 دگر کس آمد و گفت: اختیار است
 چو نام دل شنید از دور، روباه
 به دل می‌گفت: با دل نیست بازی
 بگفت این و به صد دستان و تزویر
 به روبه‌بازی اندیشید در راه
 دهد حالی به گازر پوستینم
 ز بیم جان، فروافکند تن را
 نمی‌یارست روبه را کم انگاشت
 که گوش او به کار آید مرا نیک
 چو زنده مانده‌ای، یک گوش کم گیر
 دل روبه، که زنجی را به کار است
 جهان بر چشم او شد، تیره، آن‌گاه
 کنون باید به کارم حيله سازی
 بجست از دام، همچون از کمان، تیر

الف قلمرو زبانی

نمونه	تعداد	نکات
	۳ مورد	واژگان کهن
	۲ مورد	شبهه معنایی
	۲ مورد	ترکیب‌سازی
	۳ مورد	کاربرد دستور تاریخی

ب قلمرو ادبی

نمونه	نکات
	قالب و نظام قافیه
	دو کنایه و مفهوم آن‌ها
	دو نمونه تشبیه

۱۶ با توجه به قلمرو ادبی، متن زیر را از نظر کاربرد آرایه‌های «تشبیه، تشخیص و کنایه» تحلیل کنید.

«در سینۀ دشت چون شقایق بودم در بند گشودن حقایق بودم
دیشب که دوباره از خطر صحبت شد من با نظر عشق موافق بودم» «وهیدر امیری»

۱۷ ابیات زیر را از نظر موارد مطرح در سطح «بدیع معنوی»، بازخوانی و بررسی کنید.

«دلِ دلِ دلِ تو، دلِ مرا مرنجان چرا، چرا، چه معنی مرا کنی پریشان
تو صد شکر بیتانی، تُوُش چه کردی ابرو؟ سبک‌تر از صباپی، چرا شوی گران‌جان
تویی خلیل ای جان، همه جهان پُرآتش که بی‌خلیل، آتش نمی‌شود گلستان
تو یوسف جمالی و چشم خلق بسته نظر ز تو گشاید، چو چشم پیر کنعان» «مولوی»

● تضاد:

● مراعات‌نظیر:

● تلمیح:

۱۸ با توجه به قلمرو فکری، دیدگاه خود را دربارهٔ محتوای سرودهٔ زیر بنویسید.

«خدا آن مَلتی را سروری داد که تقدیرش به دست خویش بنوشت
به آن مَلت سروکاری ندارد که دهقانش برای دیگران کشت» «اقبال لاهوری»

۱۹) ابیات زیر، بخشی از سرودهٔ عطار نیشابوری است: با پاسخ به سؤالات زیر، آن را بررسی کنید.

چو نام دل شنید از دور روباه جهان بر چشم او شد، تیره، آن‌گاه
 به دل می‌گفت: با دل نیست بازی کنون باید به کارم حيله سازی
 بگفت این و به صد دستان و تزویر بجست از دام، همچون از کمان، تیر
 حدیث دل، حدیثی بس شگفت است که دو عالم، حدیثش درگرفته است

نکات زبانی

الف) نمونه‌ای از «ترکیب‌سازی» بیابید.

ب) گروه کلمات مترادف را مشخص کنید.

ب) لحن حاکم بر این شعر چیست؟

نکات ادبی

الف) تشبیه را بیابید و ارکان آن را مشخص کنید.

ب) در بیت آخر، کدام آرایه‌های ادبی بر آهنگ و موسیقی شعر افزوده است؟

ب) دو کنایه بیابید و مفهوم هر یک را بنویسید.

ت) شعر، در چه قالبی سروده شده است؟ دلیل خود را بنویسید.

نکات فکری

الف) شاعر بر چه موضوعی تأکید دارد؟

ب) این شعر در کدام نوع ادبی جای می‌گیرد؟ دلیل خود را بنویسید.

۲۰ سه بیت نخستین شعر «چشمه» از کتاب فارسی (۱) را از دیدگاه «ادبی» بررسی کنید.

گشت یکی چشمه ز سنگی جدا غلغله‌زن، چهره‌نما، تیزیا
 گه به دهان، برزده کف چون صدف گاه چو تیری که رود بر هدف
 گفت: درین معرکه، یکتا منم تاج سر گلین و صحرا، منم

۲۱ مفهوم کلی هر بیت را بنویسید: سپس دربارهٔ ارتباط طولی ابیات توضیح دهید.

«تو با خلق سهلی کن ای نیک‌بخت که فردا نگیرد خدا بر تو سخت ()
 به آزار، فرمان مده بر رهی که باشد که افتد به فرماندهی (رهی: غلام) ()
 چو تمکین و جاهت بُود بر دوام مکن زور بر ضعف درویشِ عام ()
 دل زبردستان نباید شکست مبادا که روزی شوی زبردست» (سوری) ()

توضیح دربارهٔ ارتباط طولی ابیات:

۲۲ با توجه به متن زیر، به سؤالات پاسخ دهید.

«پس، من دنیا را بدان چاهِ پرافت، مانند کردم و موشان سپید و سیاه و مداومت ایشان بر بریدن شاخ‌ها بر شب و روز: و آن چهار مار را به طبایع که عماد خلقت آدمی است و هرگاه یکی از آن در حرکت آید، زهرِ قاتل باشد: و چشیدن شهد و شیرینی آن را مانند کردم به لذات این جهانی که فایدهٔ آن اندک و رنج آن بسیار است: و ازدها را مانند کردم به مرجعی که از آن، چاره نتواند بود: هر آینه، بدو باید پیوست و آن‌گاه ندامت سود ندارد و راه بازگشتن مهیا نیست.»

«کلبله و رمنه»

الف) نویسنده، از چه روشی برای بیان مقصود نهایی خود بهره گرفته است؟ توضیح دهید.

ب) کلمات مشخص شده را با معادلِ امروزی آن‌ها مقایسه کنید.

ب در کدام بخش از متن، «فعل» به قرینه، حذف شده است؟ فعل محذوف را بنویسید.

ت برای نکات ادبی زیر، نمونه‌هایی از متن استخراج کنید.

تضاد:

تشبیه:

ت درک و دریافت خود را دربارهٔ نکات فکری متن بنویسید.

۲۳ متن زیر را بخوانید و آن را در سه قلمرو زبانی، ادبی و فکری تحلیل کنید.

«عامل شهری به خلیفه نبشت که دیوار شهر خراب شده است. آن را عمارت باید کردن.

جواب نبشت که شهر را از عدل، دیوار کن و راه‌ها از ظلمت و خوف پاک کن، که حاجت نیست به گل و خشت و سنگ و گچ.»

«سیاست‌نامه، فواجه نظام‌الملک توسی»

جدول تحلیل متن

	نکات زبانی
	نکات ادبی
	نکات فکری
	نتیجه‌گیری و تعیین نوع

۲۴ نوشته زیر را بخوانید و سپس به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«عقل و ادب، پیش گیر و لهُو و لعب بگذار که چون نعمت سپری شود، سختی بَری و پشیمانی خوری.» پسر، این سخن در گوش نیاورد و بر قول من اعتراض کرد و گفت:

«بِرو شادی کن ای یار دل‌افروز غم فردا، نشاید خورد امروز

دیدم که نصیحت نمی‌پذیرد و دم گرم من در آهن سرد او اثر نمی‌کند: روی از مصاحبت او بگردانیدم.»

«گلستان سعری»

الف دو ویژگی ادبی متن را بنویسید.

ب سعدی بر چه مضامینی تأکید دارد؟

۲۵ با توجه به حکایت‌های زیر، به پرسش‌ها پاسخ دهید.

حکایت اول

«روزی شخصی پیش بهلول، بی ادبی نمود.

بهلول او را ملامت کرد که چرا شرط ادب به جا نیاوردی؟

او گفت: چه کنم؟ آب و گل مرا چنین سرشته‌اند.

«لطایف الطوایف»

گفت: آب و گل تو را نیکو سرشته‌اند، اما لگد کم خورده است!»

الف مفهوم کنایی قسمت‌های مشخص شده را بنویسید.

ب گونه ادبی و نتیجه نهایی متن چیست؟

• حکایت دوم

«به نصیحتش گفتم: ای فرزند، دخل، آب روان است و عیش، آسیاب گردان، یعنی خرج فراوان کردن، مسلم کسی را باشد که دخل معین دارد.

چو دخلت نیست، خرج آهسته تر کن که می‌گویند ملاحان سرودی

اگر باران به کوهستان نبارد به سالی دجله گردد خشک‌رودی»

الف دو ویژگی «زبانی» را در متن منثور بیابید و بنویسید.

ب قالب شعر و نظام قافیه آن را مشخص کنید.

ب درباره گونه و نتیجه نهایی این حکایت توضیح دهید.

۲۶ نکات زبانی متن زیر را شناسایی و استخراج کنید.

«تا توانی از نیکی کردن میاسا و خود را به نیکی و نیکوکاری به مردم، نمای و چون نمودی، به خلاف نموده باش. به زبان، دیگر مگو و به دل، دیگر

مدار، تا گندم‌نمای جو فروش نباشی؛ و اندر همه کاری داد از خویشان بده، که هر که داد از خویشان بدهد، از داور مستغنی باشد، و اگر غم و

شادیت بود، به آن کس گوی که او تیمار غم و شادی تو دارد.»

«قابوس‌نامه، عنصرالمعالی»

۲۷ نوع (زبانی - ادبی) هر متن را با ذکر دلیل مشخص کنید.

الف «تو ای بهار آرزوهای من، بی آن که بر من بگذری، در شکوفه‌ها گردش می‌کنی؛ به دوش نسیم پرواز می‌کنی، در بادها می‌گذری، در

نغمه‌ها می‌چمی، ...»

«مهرراز اوستا»

ب یکی را گفتند: «عالم بی‌عمل به چه ماند؟» گفت: «به زنبور بی‌عسل!»

زنبور درشت بی‌مروت را گوی باری چو عسل نمی‌دهی نیش مزین

درس دهم

سازه‌ها و عوامل تأثیرگذار شعر فارسی

نقش مهم شعر و موسیقی ← برانگیختن حس و حال عاطفی

